

Összeíró: GELENCSEK SÁNDOR

Összeírás ideje: 1971.

TART.: APRÓ HÁZIALLATOK TARTÁSA KAPOSMÉNTE

glap

Földrajzi mutató: KAPOSMÉNTE

Szakmutató: VI, F

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

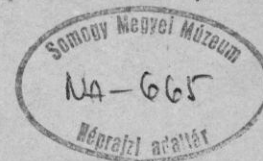
LELTÁR

ATVEVETVE AZ EGÉCÉS LTK. 1971-es TÉTELE ALÓL

1941

Kaposmenti Állattartás

14/47/24

APRÓ HÁZIÁLLATOK TARTÁSA KAPOSMENTÉN

Az apró háziállatok tartása Kaposmentén csak kisebb fajcsoportokra korlátozódott, a helyi viszonyokra való tekintettel.

Tulsulyban csak tojó és hus tyukra és kacsákra, mivel ehhez volt leginkább adottság.

Libát is tartottak, csak ezt korlátozódva, mert ez csak úgy volt gazdaságos, ha ezeknek legelő állott rendelkezésre, e pedig minden falunak vagy lakhelynek nem állott rendelkezésére.

A faluvégeken vagy a faluban is ha volt gyepes rész, ott már százával voltak a libacsoportok, azonban ez csak úgy volt megfelelő, ha valamilyen itató víz is hozzáférhető volt. Az ilyen libalegelőn libapásztorok is voltak, öregek vagy gyerekek és ezek megfelelték erre a célra. Sertést a falun minden háznál tenyésztettek és ezt hizlalt és növendék formában értékesítették. A magyar nép nélkülözhetetlen hus és zsir terméke a sertésből származik és kiváló jók a vágott sertés kolbásza és egyéb hasonló termékei.

Ezek tartása és feldolgozása és a disznótoros népszokások más feldolgozásba tartoznak.

A kaposmenti falvakban birkát, juhot csak az I. világháború utáni 1920-as években tartottak, ezeket itt csak az uradalmak tartottak tömeges gyapjutermelésre.

A falu népe a birkahus fogyasztását 1920. előtt nagy ritkán használta, sőt idegenkedett tőle a jellegzetes faggyú szagáért.

A kecskét is igen ritkán vittek falura. Ezeket, mint fejős kecskét falun iparos vagy kanász, nagycsaládu zsellér tartott, az olyan aki nem tartott vagy nem tarthatott fejőstehenet. A kecskét ha behozták a falura, akkor ezeket a disznólegelőre hajtották a kanász elébe és ezek a sertések közt jól megvoltak és legelésztek, azonban a kecske barangoló és mindent lerágó állat, a bodzát keserűlaput, büdösbürköt és ettől átható szaga van a tejének. A kanász is csak jó terelőkutyával tudja fékentartani, hogy a disznófalkában megmaradjon legelészni.

Azt a kecskét, amelyiket nem hajtják ki a kanász elé, azt kikötik valahová hosszú pórázon legelni, mert egyébként elmegy és kárt tesz a vetésekben.

A fejőskecskének jó zsíros teje van, ha nem rág le valamilyen büdös növényt, a hús is átható szagu. A bakkecskének átható büzös kipárolgása van, különösen, ha megázik, akkor egy kilométerre is szaga van.

A kecsketej ételkészítményekben kiváló és jóízű, ugyancsak a juh tej is. Ezen a vidéken a tejelőbirkákat nem fejték meg sem a falusiak, sem az uradalmak. A birkákat ezen a vidéken csak a gyapjuáért tartották, ritkább esetekben vágta birkát, esetleg szüret vagy lakodalmi esetre. Gyulyás és pörkölt ételeket készítettek belőle.

H Á Z I S Z Á R N Y A S O K

A házi szárnyasok közt a tyukfélék a legelterjedtebb háziállatok, a tojás és a hustermelés szempontjából. A baromfiak minden falusi háznál előfordulnak, sőt egyes helyeken tömegesen láthatók a ház körül. Ha jó és tiszta levegős helyet biztosítanak nekik, akkor igen kifizetődő foglalkozás a tenyésztése. A gondos és okszerű etetés mellett szép egészséges, kövés és sok tojást termő tyukok lesznek.

A népelelmezés szempontjából igen hasznos háziállat a tyuk, mert a nélkülözhetetlen tojást termeli és akadnak kiváló termékeny, jó tojó tyukok.

Sok népszokás, néphagyomány és babona fűződik a tojáshoz és a tyukfélékhez, mert régi háziállat és a sok évszázad alatt kialakult a kulturája.

A kakas, tyuk és a csirkékhez sok jóslat fűződik és a tojáshoz. A népdalok, költészetek és a misztika is kapcsolódik hozzá, a tojáshimzéshez a népművészet.

A tyukféléken kívül még gyöngytyukot is tenyésztettek falun, azonban ezt ritka helyen. A tojásáért, a húzáért, a betegségeknek ez a tyukfajta jobban ellenáll, kitartóbb, mint a tyukfélék és a kártékony rovarokat is irtja, sőt az újonnan elszaporodott burgonyabogarakat is megeszi. A házityuk fajta nem eszi meg a krumplibogarakat. A gyöngytyuk a fákon levő szőlőlepke hernyóit és a bábjait felrepülve a fákra és tömegesen irtja őket. Csak az a legkellemetlenebb, hogy nagy zajjal csürrög, viszont a férgeket is ezzel elriasztja. Általánosan nem tenyésztik a kaposmenti falvakban. Régen az urasági udvarokban voltak ilyenek. Elég sokat tojnak, évi 150 db-ot.

A puszkát is ritka helyen tartották és régen ez is csak az urasági baromfi udvarokban volt és pávát is lehetett látni a kastélyudvarokban.

Először a csomai kastélyudvarban láttam 1904-ben.

Kacsa, liba már gyakor i volt minden faluban, leginkább a kacsa. Falun a házak 80 %-a tenyésztett kacsát, libát 50 %-a, ezek is hasznos háziállatok, izletes husa és ágytolla van, amelynek jó ára is van, ezek minden időben keresett cikkek voltak. Volt olyan kisebb birtokos paraszt, hogy ősszel az évi adót a kacsa és a liba árából fizette ki, sőt még maradt is belőle. Ott ahol van legelő és ivóvíz, ott igen gazdaságos volt a tenyésztése. Majdnem minden falunak volt ilyen gyepes része, ahol ezek a libák legelésztek, ott többszáz liba fénérlett. A kacsa nem legelészett olyan huza-mosabb ideig, mint a liba, azonban ez a vízben tartózkodott soká-ig. Otthon is állandóan kellett etetni a kacsát, vágott csalán, répaszárvól, saláta, korpá és darakeveréssel.

Tehát a kacsa nem él meg a lábán úgy mint a liba, mert nem lege-lész, viszont gyorsan nevelkedik és az áprilisi kacsát augusztus végén tömőbe lehet tenni. A kacsa a tyukok rovására és a háznál, mert a vizet bepiszkolja már percek alatt pocsolya lesz és a tyu-kok ettől megbetegednek és elpusztulnak, azért is célszerű ezek-től elkülöníteni, mert emiatt a tojó és a husbaromfi elpusztul. Sok körülmény közrejátszik abban, hogy falun állandó baromfivész van. Még a házigalombok is vészesek lesznek a fertőzött farom-fiaaktól, mert az itatóba ők is beleisznek és itt fertőzést kap-nak.

Galambtenyészet itt kb. minden 20. háznál van. Ez is szép, ha csi-nos galambduc van a számukra. Ennek a hiányában az istálló eresz alá erősítenek deszka ládikát hosszant több reteszeléssel és be-járatí lyukkal. Fajta szerint sok válfaja ismeretes itt. Izletes husa van és finom leve-se, a szelidetett galamboknak is jó a husa, mert a vadgalaombot szabadon is meg lehet szelidíteni. A galam-boknak sok ellensége van, a házimacsák és a ragadozó vércse felé a héják. A megfelelő helyen jól szaporodnak. A galambok egy nyáron többször költenek, mindig kettőt és a fiókák husa igen finom ételt ad. Falun elszedik a tollasodó fiókákat. Ha teljesen megszelidül-nek, akkor kézről is lehet etetni őket, csak igen veszélyes az arc-hoz értetni, mert kicsipi a szemét az embereknek.

A két világháború között hozták a szárnyas tenyészetbe tarka japán ludat, úgy is hívták némalud, ez se lúd, se kacsa, inkább a kacsához hasonló, izletes nagy mája van.

Az apró háziállatok közt még jelentékeny a házinyul tenyészet, amely finom húst ad és prémet. Napjainkban igen elterjedt, mert jó áron felvásárolják. Sokféle válfaja van ennek is. és azt állítják, hogy azok a házinyulak, amelyek nem ketrecben laknak, hanem szabadon az istállóban, ezek párosulnak a patkánnyal és emiatt sokan idegenkednek a hús fogyasztásától. A házinyul tenyészetet itt minden 8-10. háznál végzik. Az apró háziállat tartásnál jelentékeny a méhészet. Ez is sok szaktudást és tapasztalatot igényel. Igen szép és hasznos foglalkozás. Régen, amikor még cukor nem volt igen luxuscikk volt a méz. Az uraságok, grófok és a gazdagabb parasztok, iparosok és a vizimolnárok tartottak méhészetet szalmakaszokban. Napjainkban modern kaptárakban tartják a méheket és átterelik a másik üres rekeszbe addig, amíg a felesleges mézet elszedik tőlük. Régen vagy lefújták a méhcsaládot, vagy csipeszekkel erősen füstölve pipázva elkábitották a méheket csak úgy szedték el a mézet, mert veszélyes mérges csipéseket okoznak, sokszor halálos szurást ejtenek tömegesen az emberen, állaton a megvadult méhek. Az apró háziállatok közt említésre méltó a házimacska és a kutya, ezeket állatbaráti szempontból és a duvadak irtása szempontjából tartották, ugymint patkány, görény, menyét, egér és rókák elűzése szempontjából tartották és ezek úgy hozzájárultak az emberhez, hogy szinte az ember sem tudott nélküle lenni. A század elején voltak ritkán olyan emberek, hogy sündisznót is fogtak és megszelidítették és az egereket, csótányokat, csigát a pincében kiirtotta, csak tavasszal az apró csibéket, kacsákat elfogták és megették. Az egérlyukra ráhasalt és amikor jött ki az egér, csak elfogta, összeroppantotta és megette. A szelidített sün olyan kedves és ragaszkodik a gazdájához, mindent megeszik amit az ember. A gyümölcsöt, főtt krumplit, kenyeret, turót és a sült húst igen szerette és a megszokott ételje kezéből is evett. Nyár elején elvitték a háztól az apró baromfiakat végett és visszajött és nappalra kalitkába kellett zárva tartani, amíg az apró baromfiak felnőttek párosulni elment a vadonba és azután visszajött.

A kutya és a macska is megszokta és nem bántották. Meg kell hagyni azt, hogy okos állat. A század elején a pásztorok és a cigányok megették a husát, nagyon izletes husa van a sünpecsenyének. Borzot is fogtak, de ez a fogságban hamar elpusztult. Falusi emberek madarat is fogtak és kalitkát készítettek nekik és ezek is rövidesen elpusztultak a helytelen táplálkozás végett, mert nem a neki való táplálékot adták nekik és többen ivóvizet sem. Az ivóviz hiányában is el kellett pusztulnia.

A század elején sok háznál fehér üvegben televizzel piócát tartottak, amelyet a beteg testrészeire téve vért szívattak velük. Sokan mondták, hogy jó volt és a reumát, köszvényt és a csuszos megbetegedéseket ezzel gyógyították.

Már egyes falusi ember borzot is fogott és ez két hét alatt el is pusztult a helytelen táplálkozás miatt. Más állatot ist nem hallottam befogni.

APRÓ HÁZIÁLLATOK BETEGSÉGE ÉS ELHULLÁSA

Az apró háziállatok megbetegedése és elhullása a rossz elhelyezésben és a helytelen élelmezésben keresendő. Legfőképpen a tyukféléknél a legtöbb helyen olyan alacsony, szűk kis téglalacskába vagy földbe vájt élestetejű sirhalomszerű ólat kis apró ajtóval és amennyi csak befér annyit bezsufolnak és nyáron a fülledt melegben megfulladnak. Kis deszka ólat is csinálnak és a kis résen kevés levegő szívárog be és itt is a fülledt éjszakában befulladnak a tyukfélék levegő hiányában, ha nem fulladnak meg, akkor fejdaganatot, vakságot kapnak és bágyadtak lesznek, később mégis elhullanak. Olyan orbánc féle betegséget is kapnak ilyen végett. A földverem ólacska leggyakrabban az asszonyok csinálják, mert az ő dolguknak tekintik. Ezeket a szűk kis lyukakat a duvadak is sokszor felkeresik éjszaka és könnyen kibontják és ritka év, hogy ezek is békében hagyják a kis ólkalibát. A róka, görény és a patkány nem csak azt bántja, amelyiket elviszi, hanem halomra öli az összest a görény is és a róka is.

Ezenkívül a rovarélősködők, tetvek, óvantagok és a feketepoloskák a föld és a deszka ólakban egyaránt olyan tömegesen ellepik, hogy nem látszik az ól fala. Sok helyen a trágyát is ritkán tisztítják ki, a szegény baromfiakat elevenen eszik meg ezen nyűzs-

gő férgek. Sok helyen a tyukok felszállanak az udvaron levő fákra és ott alszanak és csak ezek maradnak meg, télre beülnek a meleg ólba. Ujabban a tehén hiányában az istállóban tartják a baromfiakat, de idővel a parazita férgek igen elszaporodnak itt is, mert sok helyen nem takarítják ki a helyüket és itt sem egészségesek.

A BAROMFIAK HELYTELEN TAKARMÁNYOZÁSA

A gazdaasszony, aki hanyagul eteti a tyukokat, annak nincs se tojáshozam, sem egészséges baromfiak. A nagyszemű kukoricától is bágyadtak a tyukok, különösen, ha a kelleténél többet ad nekik és ez ott áll szétszórva előtte egész nap. Ezt meg kellene darálni kásának vagy dercés darának és ebből mértékletesen adni nekik, csak ez a helyes. Az egyhangu kukoricás etetés is csökkenti a tojáshozamot. Főtt krumplit darával vagy korpával és aprított répát, vágott káposztát, vagy étel hulladékot adni nekik, ott tojnak a tyukok. Sok hanyag asszony nyerskrumplit is ad a baromfiaknak. Ez semmiféle jószágnak nem jó, mert ettől elhullik még a nagyobb állat, tehén, ló és a sertés is. Főzve igen jó tápláló, aki így adja darával keverve, csak ott van szép jószág.

Augusztus végén, szeptember elején, amikor már a nyerskukorica szedhető, akkor ilyent is adnak és ettől is biztos vész üt be a baromfiadvarba. Ezt csak meg kellene főzni vagy a sütőben vagy parázson piritani, ez kiváló jó a baromfiaknak, de a tejes kukoricától biztosan elhullanak. A szemes árpától is megdöglenek a tyukok, mert a hegyes szemű árpa kiböki a belsejét. Tehát ezek mind a hanyagság és a gondatlanság következményei. Tehát a rossz elhelyezés, a takarítatlanság és a rossz etetés a nincs hozzá szöröncse.

Régen is olyan sokféle babonát elkövettek a siker érdekében, csak a gondos kezelést hanyagolták el és ezek betartása esetén lett volna a babonák érvényessége.

A BAROMFIAKHOZ FÜZŐDŐ BABONÁK

A háziállatok közt a tyukféléknek volt a legtöbb hagyományos babonája és ezt követte a tehén babonák. A többinek kevesebb, volt olyan, hogy semmi babonát nem hozott létre. A tyuk és a tehén azért vett fel sok babonát, mert ez a két háziállat állandóan termelt élelmiszert, a tej és a tojás, ezek mint háziállatok nem csak a haláluk után fizettek, hanem állandóan. A tyukok babonás ünnepe a Luca napján volt, amely a kora reggeli sötétben kezdődött és az esti sötétben ért véget. Ebbe ugyan belevonták a kacsákat és a libákat is, azonban a fő cél a tyukokra irányult.

A baromfi babonák a tojás ültetésénél kezdődik. Lehetőleg más fajtát ültetni ez szerencséhezó és legtöbbször 21 db. tojást ha kisebb a költő, akkor 19, ha nagy a tyuk 23 db-ot, mert a páratlan a szerencse. Este felé ültetik a kötlőt, amikor a kánász hajtja haza a disznókat, hogy a sok csibe olyan tömegesen jöjjön, amint a disznók szaladnak hazafelé, és férfi bundasapkából rakni a fészekbe a tojásokat, hogy bubos sapkás csibék legyenek, bal kézzel tenni a kötlőt a tojásra először. Férfinak kell a kosárfészket a helyére helyezni, hogy fias legyen a tojás.

A költő fészekből a tojást meglámpázni egy hetes korában és most még az üres tojást sokan elhasználták vagy megfőzve és aprítva a baromfiakkal feletetni.

A rendellenesen apró tojás szerencsétlenséget jelent és ezt át kell dobni a háztetőn és ha nem törik össze, akkor újból visszadobni mindaddig, amíg eltörik. A rendellenesen nagy tojás, amelynek két sárgája van, azt 9 napon belül el kell használni, mert azután baromfivészt hoz.

A Luca napján tojt tojás szerencse, ezt megfőzik és ember és a háziállatoknak is adni, mert ezt szerencsét hoz.

Az elhasznált tojáshéjat sokan a tűzbe dobják, hogy erős héju tojások legyenek. A nusvétii szenteit himestojás héját a buza-földre szórják, hogy sok gabona teremjen. A záptojást az utra dobálják rontó babonaságból. Ördög keltetés. Tiszta fekete tyuk tojását a jobb hónaalátenni férfinak, akkor 3 hétre kis fekete csibe kel és ez ördög lesz és ezzel bűvös dolgokat műveltek.

Skatulyában hordva és ez mindig csibe marad és ezt nem is tudja elhagyni.

JÓSLAT A KAKASKUKORÉKOLÁSABÓL

Ha a kakas bekukorikol a bejárati ajtó előtt, akkor vendég jön a házba. Ha nyáron a magaslatra felszáll a kakas kukorékolni, akkor pár órán belül záporosó lesz. Ha a kakas a tyukól előtt kukorékol és a tyukok kodálnak, akkor kárvallás éri a házat. Ha a kakas éjjel az ólban sokat kukorékol, akkor rossz lélek jár a határban. Ha a tyukok ősszel előlvedlenek, akkor a tél eleje kemény lesz, ha hátul vedlenek először, akkor a tél utóljá lesz kemény. Ha valaki a szita-rostán átnéz, akkor tyukvakságot kap. Ha a tyukállomány lesántul, akkor három éven belül halál lesz a házban. Ha az ágyhuzatban vánkos és dunyhában tyuk toll is van, akkor a haldokló sokáig vajudik a halállal. Nehezen hal meg. A főtttyuk keresztcsontját ketten fogják kézbe és kettérötik, akkor akinek nagyobb darab törött, annak a gondolata valósul meg a szerencsében. Újévkor nem jó tyukhust enni, mert az kikaparja a szerencsét. Karácsonykor nem jó tojást enni, mert keléses lesz. Újévkor sem, mert ez is keléses lesz. Ha valaki a himestojást leejti, akkor rossz aratás lesz. Ha tojótyuk a kacsával árosul, akkor baromfivész lesz.

A nászba menőknél a nyoszolyóasszonykezébe élő tyukot adnak és az új párnak a lakodalom utáni első látogatására. "A kisvendégségben" ezt készítették meg az új pár részére. Akkor ez boldog házasságot jelent az új párnak. Ha a tojófészekből valami kutya macska, patkány kieszi a tojást ez állatbetegséget jelent. Ha fekete tyuk is meg fekete macska is van a háznál, akkor ez szerencsét jelent. Vak csibét, vak tyuk husát nem jó megenni, mert akkor az illetőt lépten-nyomon becsapják. A baromfiak babonái szinte végnélküli és ugyanakkor a másféle apró jószágnak alig van valami vagy egyáltalánmásképpen babonája. A sertés a szerencse szimbóluma. A galamb a békéé, és misztikus jelentősége is van.

A HÁZIÁLLATOK BETEGSÉGEI A FÉRGEK ÁLTAL

A sertéseket a belső bélférgek sanyargatják és az ólban levő balhák, ha elszaporodnak az ólas disznól, akik ~~ném~~ nem fürödnek, rühesekké válnak a birkák, kutyák és macskák, néha a házinnyulak is. A libákat a nagy hosszukás tetvek és ezt petróleum dörzsöléssel kezelik. A kacsák is a tetvektől betegek, rendszerint a rossz elhelyezés esetén.

A tyukokat, a tetvek kullancsóvantagok és a fekete poloskák és ezek olyan mértékben elszaporodnak, hogy elpusztítja tömegesen a baromfiakat. Petróleummal locsolják, forrázzák, a helyüket perzselik stb., de ez csak esetleg csak két hétig hatásos. Még a galambodukat és a ducokat is ellepik és ezek is pusztulnak, vagy elmennek más odukat keresni a galambcsaládokhoz. Az óvantagot és a fekete poloskát nem is lehet másképpen teljesen kiirtani, hanem szétszedni az ólat és állóvízbe tenni a darabjait és két hétig bennetartani és ott pusztulnak el a töméntelen paraziták.

Régen ezeket elolvasni is szokták, így Hold fogyta idején este alkonyat után a ház asszonya kimegy az ól elé és alkonyat felé fordulva mondja: Egy tető, 2 tetű, 3-9-ig, visszafelé 9 tetű, 8 tetű, 7-1. háromszor ismételve, vagy amilyen féreg van az ólban. Ez a ráolvasás. Ez szigorúan az ólak takarításához volt kötve, vagy enélkül a ráolvasás már felesleges is volt. Tehát tenni is kell. A tetves férges baromfiakat sertészsírral és petróleummal kenték be és ez jó volt, mert egy időre távoltartotta a férgeket.

Nyáron sok baromfi az udvaron levő élőfára repült és itt nyaraltak, ezek egészségesebbek voltak és megmaradtak és tojtak, télre lejöttek a fáról és a meleg ólba mentek, mert ez jobb volt és ilyenkor jobban bírták a levegőhiányt.

Napjainkban már megvált ozott ez is, mert sokan szerződtek tojástermelésre és istállóban tartják a tojó fajtyukokat és takarítják, ez már jobb eredmény. Azonban még sok helyen a régi maradi módszerben tartják a baromfiakat és itt kevés sikerrel dolgoznak.

Ezen dolgot saját megfigyelésem és jegyzetem alapján állítottam össze.

Nagyberki, 1971. III. 4.

Gelencsér Sándor

MÁV nyugdíjas